

Αφού έχει διαβεί κανείς ένα στενό πέρασμα και φτάσει σ' ένα ύψωμα όπου οι δρόμοι χωρίζουν και η πανοραμική θέα απλώνει σε διάφορες κατευθύνσεις, μπορεί να σταθεί για λίγο και να αναλογιστεί προς τα πού να πάει. Το ίδιο συμβαίνει και μ' εμάς αφότου αφήσαμε πίσω μας τούτη την πρώτη ερμηνεία ονείρου. Στεκόμαστε μπροστά στη διαύγεια που μας προσφέρει μια αιφνίδια γνώση. Το όνειρο δεν είναι σαν το μουσικό όργανο που βγάζει ακανόνιστους ήχους όταν, αντί να το παίζει το χέρι ενός μουσικού, δέχεται τα χτυπήματα μιας εξωτερικής δύναμης, δεν είναι χωρίς νόημα, ούτε παράλογο, και δεν προϋποθέτει ότι ένα μέρος του θησαυρού των παραστάσεών μας κοιμάται, ενώ ένα άλλο μέρος αρχίζει να ξυπνά. Είναι ένα ψυχικό φαινόμενο με πλήρη αξία, και μάλιστα, μια εκπλήρωση επιθυμίας· μπορεί να καταταγεί στο πλαίσιο των κατανοήσιμων εκ μέρους μας ψυχικών δραστηριοτήτων της εν εγρηγόρσει κατάστασης· είναι δομημένο βάσει μιας περιπλοκότατης πνευματικής δραστηριότητας. Ταυτόχρονα, όμως, με τη χαρά γι' αυτή τη γνώση, μας κατακλύζει πλήθος ερωτημάτων. Αν το όνειρο, όπως μας μαθαίνει η ερμηνεία των ονείρων, εκπροσωπεί μια εκπληρωμένη επιθυμία, από πού προέρχεται η έκτυπη και παράξενη μορφή υπό την οποία εκφράζεται τούτη η εκπλήρωση επιθυμίας; Ποια τροποποιήση έχουν υποστεί οι ονειρικές σκέψεις, ώσπου να διαμορφωθεί το έκδηλο όνειρο, όπως το θυμόμαστε, αφότου ξυπνήσουμε; Ποιον δρόμο ακολούθησε η εν λόγω τροποποίηση; Από πού προέρχεται το υλικό που υπέστη επεξεργασία στο όνειρο; Από πού προέρχονται ορισμένες ιδιορρυθμίες που παρατηρήθηκαν στις ονειρικές σκέψεις, όπως, ας πούμε, το γεγονός ότι μπορούν να αντιφάσκουν μεταξύ τους; (Η αναλογία με το καζάνι, βλ. εδώ, σ. 118). Μπορεί άραγε το όνειρο να μας μάθει κάτι καινούργιο για τις εσωτερικές μας ψυχικές διεργασίες, μπορεί το περιεχόμενό του να διορθώσει απόψεις που τις πιστεύαμε κατά τη διάρκεια της ημέρας; Προτείνω να παραμερίσουμε προσώρας όλα τούτα τα ερωτήματα και να προχωρήσουμε μακρύτερα σ' έναν μόνο δρόμο. Είδαμε ότι το όνειρο παριστάνει μια επιθυμία ως εκπληρωμένη. Τώρα θα ενδιαφερθούμε να μάθουμε αν αυτό είναι γενικό χαρακτηριστικό του ονείρου ή ένα απλώς τυχαίο περιεχόμενο εκείνου του ονείρου («για την ένεση της Ίρμα») με το οποίο άρχισε η ανάλυσή μας, διότι, έστω κι αν έχουμε κατανοήσει ότι κάθε όνειρο έχει νόημα και ψυχική αξία, πρέπει να αφήσουμε ανοιχτή την πιθανότητα το νόημα αυτό να μην είναι το ίδιο σε κάθε όνειρο. Το πρώτο μας όνειρο ήταν εκπλήρωση επιθυμίας·

ένα άλλο αποδεικνύεται ως εκπλήρωση φόβου· ένα τρίτο μπορεί να περιέχει αναστοχασμό επί του περιεχομένου, ένα τέταρτο να αναπαράγει απλώς μίαν ανάμνηση. Υπάρχουν, λοιπόν, και άλλα όνειρα επιθυμίας ή μήπως δεν υπάρχει τίποτε άλλο εκτός από όνειρα επιθυμίας;

Εύκολα θα δείχναμε ότι τα όνειρα συχνά φανερώνουν αποκάλυπτα τον χαρακτήρα που έχουν ως εκπληρώσεις επιθυμιών, τόσο μάλιστα ώστε είναι να απορεί κανείς γιατί η γλώσσα του ονείρου δεν έχει γίνει καταληπτή εδώ και καιρό. Να, για παράδειγμα, ένα όνειρο που μπορώ να το προκαλέσω όποτε θέλω, εν είδει πειράματος. Όταν το βράδυ τρώω σαρδέλες, ελιές ή άλλα αλμυρά φαγητά, τη νύχτα ξυπνώ από δίψα. Προηγείται όμως ένα όνειρο που έχει πάντα το ίδιο περιεχόμενο, δηλαδή ότι πίνω. Κατεβάζω άφθονο νερό, με ευχαριστεί όπως μόνο το δροσερό αναψυκτικό μπορεί, όταν διψά κανείς, κι ύστερα ξυπνώ με την ανάγκη, πράγματι, να πω. Αφορμή για τούτο το απλό όνειρο είναι η δίψα, που, βέβαια, τη νιώθω ξυπνώντας. Απ' αυτή την αίσθηση πηγάζει η επιθυμία μου να πω, και αυτή την επιθυμία το όνειρό μου την εμφανίζει να εκπληρώνεται. Το όνειρο έχει αναλάβει εν προκειμένω μια λειτουργία, που γρήγορα τη μαντεύω. Κοιμάμαι βαθιά και συνήθως δεν με ξυπνά κάποια ανάγκη. Όταν καταφέρνω να ανακουφίσω τη δίψα μου με ένα όνειρο όπου πίνω, τότε δεν χρειάζεται να ξυπνήσω για να τη σβήσω. Πρόκειται δηλαδή για ένα όνειρο άνεσης. Το όνειρο παίρνει τη θέση της δράσης, όπως και στην υπόλοιπη ζωή. Δυστυχώς, η ανάγκη για νερό, ώστε να σβήσει η δίψα, δεν μπορεί να ικανοποιηθεί με ένα όνειρο, όπως η δίψα εκδίκησης που είχα κατά του φίλου Όττο και του Δρα Μ., αλλά η καλή προαίρεση είναι η ίδια. Πρόσφατα το εν λόγω όνειρο τροποποιήθηκε κάπως. Είχα διψάσει, προτού αποκοιμηθώ, και ήπια όλο το ποτήρι που είχα στο κομοδίνο. Λίγο αργότερα με έπιασε πάλι η δίψα, προκαλώντας κάποιες ενοχλήσεις τούτη τη φορά. Για να πάρω νερό, θα έπρεπε να σηκωθώ και να πιάσω το ποτήρι από το κομοδίνο της γυναίκας μου. Ονειρεύτηκα λοιπόν σκόπιμα τρόπον τινά ότι η γυναίκα μου μου δίνει να πω από ένα δοχείο· το εν λόγω δοχείο ήταν μια ετρουσκική τεφροδόχος, που την είχα φέρει από ένα ταξίδι στην Ιταλία και τη δώρισα. Όμως το νερό απ' αυτήν είχε μια τόσο αλμυρή γεύση (προφανώς από την τέφρα), ώστε αναπόφευκτα ξύπνησα. Βλέπουμε πώς τα τακτοποιεί το όνειρο· έχοντας ως μόνο σκοπό την εκπλήρωση επιθυμίας, του επιτρέπεται η εντελώς εγωιστική συμπεριφορά. Η αγάπη για την άνεση δεν μπορεί να συμβιβαστεί, όντως, με τη φροντίδα για τους άλλους. Η ανάμειξη της τεφροδόχου είναι προφανώς και πάλι μια εκπλήρωση επιθυμίας· λυπάμαι επειδή δεν έχω πλέον τούτο το δοχείο, όπως εξάλλου επειδή δεν έχω πρόσβαση στο ποτήρι με νερό απ' τη μεριά της γυναίκας μου. Η τεφροδόχος ταιριάζει επίσης με την αλμυρή γεύση που έχει τελικά δυναμώσει και που ξέρω ότι θα με εξωθήσει να ξυπνήσω.¹

1. Ο πραγματικός χαρακτήρας των ονείρων δίψας ήταν γνωστός και στον Weygandt, ο οποίος γράφει σχετικά (1893, 41): «Ίδιως η αίσθηση της δίψας γίνεται αντιληπτή ακριβέστερα απ' όσο οι άλλες; προκαλεί πάντα μια ιδέα ξεδιηγήσματος. Οι τρόποι με τους οποίους παριστάνεται το ξεδιηγήσματος στο όνειρο ποικίλλουν

Στα νιάτα μου είχα πολύ συχνά παρόμοια όνειρα άνεσης. Συνηθισμένος ανέκαθεν να δουλεύω μέχρι αργά τη νύχτα, είχα πάντα πρόβλημα να ξυπνήσω έγκαιρα. Ονειρευόμουν τότε ότι σηκώθηκα και στέκομαι μπροστά στον νιπτήρα. Ύστερα από λίγο διαπίστωνα αναπόφευκτα ότι ακόμη δεν έχω σηκωθεί, αλλά εν τω μεταξύ είχα λιγάκι κοιμηθεί. Γνωρίζω το ίδιο όνειρο ραστώνης, σε έντονα ευτράπελη εκδοχή, από έναν νεαρό συνάδελφο, που φαίνεται να είναι το ίδιο υπναράς με εμένα. Η σπιτονοικοκυρά του, στο σπίτι όπου έμενε κοντά στο νοσοκομείο, είχε την αυστηρή εντολή να τον ξυπνά έγκαιρα κάθε πρωί, αλλά η εκτέλεση της εντολής ήταν προβληματική. Ένα πρωί ο ύπνος ήταν πολύ γλυκός, Η γυναίκα φώναξε μέσα στο δωμάτιο: «Κύριε Πέππ, σηκωθείτε, πρέπει να πάτε στο νοσοκομείο». Τότε ο κοιμώμενος ονειρεύτηκε ένα δωμάτιο νοσοκομείου, ένα κρεβάτι όπου ήταν ξαπλωμένος και στη ράχη του μια πινακίδα που έγραφε: «Πέππ Χ... τελειόφ. ιατρ., είκοσι δύο ετών». Είπε στον εαυτό του μέσα στο όνειρο: «Αν είμαι ήδη στο νοσοκομείο, κανείς λόγος να πάω εκεί», άλλαξε πλευρό και συνέχισε τον ύπνο. Έτσι, ομολόγησε απροκάλυπτα το κίνητρο του ονείρου του.

Ένα άλλο όνειρο που το ερέθισμά του επενεργεί κατά τη διάρκεια του ύπνου: Μια ασθενής μου, που χρειάστηκε να υποβληθεί σε μια γναθοχειρουργική επέμβαση με ατυχή έκβαση, έπρεπε κατ' εντολή των γιατρών να έχει νυχθημερόν μια ψυκτική συσκευή πάνω στο άρρωστο μάγουλό της. Φρόντιζε όμως να την πετά μακριά μόλις αποκοιμόταν. Μια μέρα, αφότου είχε πετάξει τη συσκευή στο πάτωμα, με παρακάλεσαν να την επιπλήξω. Η ασθενής απολογήθηκε: «Αυτή τη φορά πράγματι δεν φταίω· προέκυψε από ένα όνειρο που είδα τη νύχτα. Ονειρεύτηκα πως ήμουν σε θεαρείο της όπερας και ότι με είχε απορροφήσει το θέαμα. Στο σανατόριο όμως ήταν ο κύριος Καρλ Μέγιερ και σφάδαζε από πόνους στο σαγόκι. Είπα μέσα μου ότι, αφού δεν πονάω, δεν χρειάζομαι και το μηχάνημα, κι έτσι, το πέταξα». Το όνειρο τούτης της καρτερικής κακομοίρας εικονογραφεί τρόπον τινά τη γνωστή έκφραση που μας έρχεται στα χείλη σε δύσκολες περιστάσεις: «Θα μου άξιζε κάτι πιο ευχάριστο». Το όνειρο δείχνει αυτό το κάτι πιο ευχάριστο. Ο κύριος Καρλ Μέγιερ, που η ονειρευόμενη τον φόρτωσε με τους πόνους της, ήταν ο πλέον αδιάφορος νεαρός απ' όσους μπορούσε να θυμηθεί μεταξύ των γνωστών της.

Δεν ανακαλύπτει κανείς δυσκολότερα την εκπλήρωση επιθυμίας σε μερικά άλλα όνειρα υγιών ατόμων που συγκέντρωσα.

και εξειδικεύονται σύμφωνα με τις συναφείς αναμνήσεις. Ένα γενικό φαινόμενο στις εν λόγω περιπτώσεις είναι ότι αμέσως μετά την εικόνα του ξεδιψήσματος προκύπτει μια απογοήτευση, επειδή το αποτέλεσμα δεν ήταν όντως αρκοúντως δροσιστικό». Παραβλέπει όμως ότι η αντίδραση του ονείρου στο ερέθισμα έχει γενική ισχύ. Αν κάποιοι άλλοι, που κατά τη νύχτα τους πίνει δίψα, ξυπνούν χωρίς να έχουν ονειρευτεί, είναι ένα γεγονός που δεν κλονίζει το πείραμά μου, απλώς δείχνει ότι οι συγκεκριμένοι δεν κοιμούνται καλά. [Προσθήκη 1914] Βλ. σχετικά: Ησαΐας, ΚΘ' 8: «Καί έσονται ώς οί έν τῷ ὕπνῳ πίνοντες καί έσθιοντες, καί έξαναστάντων μάταιον αὐτῶν τό ένύπνιον, καί ὄν τρόπον ένυπνιάζεται ὁ διψῶν ώς πίνων καί έξαναστάς ἔτι διψῶ, ἡ δέ ψυχή αὐτοῦ εἰς κενόν ἤλπισεν».

Ένας φίλος μου, που γνωρίζει τη θεωρία περί ονείρων και έχει μιλήσει σχετικά στη γυναίκα του, μου είπε μια μέρα: «Πρέπει να σου πω ότι η γυναίκα μου ονειρεύτηκε χτες πως της ήρθε η περίοδος. Θα ξέρεις τι σημαίνει αυτό». Και βέβαια ξέρω· αν η νέα γυναίκα είδε στον ύπνο της ότι έχει περίοδο, τότε η περίοδος δεν της ήρθε. Μπορώ να σκεφτώ ότι ευχαρίστως θα απολάμβανε για κάποιο καιρό ακόμη την ελευθερία της, πριν να αρχίσουν τα βάσανα της μητρότητας. Ήταν ένας επιδέξιος τρόπος να ανακοινώσει την πρώτη της εγκυμοσύνη. Ένας άλλος φίλος γράφει ότι η γυναίκα του ονειρεύτηκε τις προάλλες πως παρατηρεί κηλίδες γάλακτος στο μπούστο του πουκαμίσου της. Κι αυτό είναι επίσης μια αναγγελία εγκυμοσύνης, όχι όμως της πρώτης· η νέα γυναίκα εύχεται να έχει να προσφέρει στο δεύτερο παιδί περισσότερη τροφή απ' όση στο πρώτο.

Μια νέα γυναίκα, που η φροντίδα του άρρωστου από μόλυνση παιδιού της την είχε αποκόψει από κάθε κοινωνική επαφή, ονειρεύεται μετά την ευτυχή έκβαση της ασθένειας ότι βρίσκεται στην παρέα του Α. Ντωντέ, του Μπουρζέ, του Πρεβό και άλλων, που όλοι είναι πολύ ευγενικοί απέναντί της και την κάνουν να περνά ωραία. Οι συγγραφείς αυτοί διατηρούν και στο όνειρο τα χαρακτηριστικά που τους αποδίδουν οι φωτογραφίες τους. Ο Μ. Πρεβό, του οποίου δεν γνωρίζω καμιά φωτογραφία, μοιάζει με τον απολυμαντή που την προηγούμενη ημέρα καθάρισε τα δωμάτια των ασθενών και ήταν ο πρώτος επισκέπτης που μετά από καιρό μπήκε εκεί. Φαίνεται ότι το όνειρο μπορεί να μεταφραστεί τέλεια: Είναι καιρός πια για κάτι πιο ευχάριστο από τις ατέλειωτες φροντίδες της αρρώστιας.

Αρκεί ίσως τούτη η σταχυολόγηση, ώστε να δείξουμε ότι συχνότατα και υπό τις πλέον διαφορετικές συνθήκες βρίσκουμε όνειρα που μόνο ως εκπληρώσεις επιθυμιών μπορούν να εννοηθούν και προβάλλουν απροκάλυπτα το περιεχόμενό τους. Συνήθως είναι σύντομα και απλά όνειρα, τα οποία αποτελούν ευχάριστη αντίθεση προς τις συγκεχυμένες και πληθωρικές ονειρικές συνθέσεις, που, βασικά, έχουν ελκύσει την προσοχή των συγγραφέων. Αξίζει όμως να μείνουμε λίγο περισσότερο σ' αυτά τα απλά όνειρα. Πρέπει, σίγουρα, να περιμένουμε τις απλούστερες μορφές ονείρων από τα παιδιά, που οι ψυχικές τους λειτουργίες είναι οπωσδήποτε λιγότερο περίπλοκες από εκείνες των ενηλίκων. Η παιδοψυχολογία οφείλει, όπως πιστεύω, να προσφέρει στην ψυχολογία των ενηλίκων υπηρεσίες παρόμοιες με εκείνες που η διερεύνηση της δομής ή της ανάπτυξης των κατώτερων ζώων προσφέρει στην έρευνα της διάπλασης των ανώτερων ζωικών ειδών. Μέχρι τώρα έχουν γίνει πολύ λίγα βήματα που προσανατολίζουν την παιδική ψυχολογία σ' αυτούς τους σκοπούς.

Τα όνειρα των μικρών παιδιών είναι συχνά απλές εκπληρώσεις επιθυμιών, και ως εκ τούτου, σε αντίθεση προς τα όνειρα των ενηλίκων, δεν παρουσιάζουν κανένα ενδιαφέρον. Δεν προσφέρουν αινίγματα προς λύση, αλλά, φυσικά, είναι ανεκτίμητης αξίας, καθόσον αποδεικνύουν ότι το όνειρο στην εσώτερη ουσία του είναι εκπλήρωση επιθυμίας. Στο υλικό που συνέλεξα από τα παιδιά μου υπάρχουν και παραδείγματα παρόμοιων ονείρων.

Χάρη σε μια εκδρομή που κάναμε το καλοκαίρι του 1896 από το Αουσζέε στο ωραίο Χάλλστατ, διαθέτω δύο όνειρα, το ένα της κόρης μου, οκτώμισι ετών τότε, και το άλλο του γιου μου, πέντε ετών και τριών μηνών. Προκαταρκτικά πρέπει να σημειώσω ότι εκείνο το καλοκαίρι μέναμε σ' έναν λόφο κοντά στο Αουσζέε, απ' όπου με καλό καιρό απολαμβάναμε την υπέροχη θέα του Νταχστάιν. Με το τηλεσκόπιο ξεχώριζες καλά το καταφύγιο Σίμονου. Τα μικρά προσπαθούσαν συνεχώς να το δουν μέσα από το τηλεσκόπιο, χωρίς να ξέρω αν τα κατάφεραν. Πριν από την εκδρομή τούς είχα πει ότι το Χάλλστατ βρίσκεται στις παρυφές του Νταχστάιν. Τούτη τη μέρα την περίμεναν όλο χαρά. Από το Χάλλστατ φτάσαμε στο Έχερνταλ, που με τις εναλλαγές της θέας ενθουσίασε τα παιδιά. Μόνο ένα, το πεντάχρονο αγόρι, άρχισε να χάνει σταδιακά την καλή του διάθεση. Μόλις φαινόταν ένα νέο βουνό, ρωτούσε: «Είναι το Νταχστάιν;» Κι εμείς έπρεπε να του λέμε: «Όχι, είναι ένα απ' αυτά που βρίσκονται πριν». Αφού επανέλαβε αρκετές φορές τούτη την ερώτηση, σιώπησε εντελώς· δεν θέλησε καν να ανέβει τον κλιμακωτό δρόμο προς τον καταρράκτη. Πίστεψα ότι έχει κουραστεί. Το επόμενο πρωί όμως ήρθε μέσα στη χαρά κοντά μου και μου είπε: «Τη νύχτα ονειρεύτηκα ότι ήμασταν στο καταφύγιο Σίμονου». Το κατάλαβα αμέσως. Όταν μιλούσα για το Νταχστάιν, το αγόρι περίμενε ότι στην εκδρομή μας προς το Χάλλστατ θα ανέβαινε στο βουνό και θα έβλεπε το καταφύγιο, για το οποίο τόσο πολλή κουβέντα είχε γίνει, καθώς το παρατηρούσαμε με το τηλεσκόπιο. Ένωσε όμως διαψευσμένο και έχασε το κέφι του, όταν κατάλαβε ότι απαιτούμε να ικανοποιηθεί με χαμηλότερα βουνά και έναν καταρράκτη. Το όνειρό του τον αποζημίωσε γι' αυτό. Προσπάθησα να πληροφορηθώ λεπτομέρειες του ονείρου, αλλά ήταν φτωχές. «Πρέπει επί έξι ώρες να ανεβαίνεις σκαλοπάτια» – αυτό του είχαν πει.

Αλλά και στο κορίτσι των οκτώμισι ετών γεννήθηκαν στην ίδια εκδρομή επιθυμίες που το όνειρο έπρεπε να ικανοποιήσει. Μαζί μας για το Χάλλστατ είχαμε πάρει το δωδεκάχρονο αγόρι των γειτόνων μας, έναν ιππότη με τα όλα του, ο οποίος θαρρώ ότι απολάμβανε όλη τη συμπάθεια της μικρούλας. Αυτή, λοιπόν, διηγήθηκε το επόμενο πρωί το εξής όνειρο: «Σκεφθείτε, ονειρεύτηκα πως ο Εμίλ είναι δικός μας, σας λέει μαμά και παπιά και κοιμάται στο μεγάλο δωμάτιο μαζί μας, όπως και τα αγόρια μας. Κατόπιν μπήκε η μαμά στο δωμάτιο κι έριξε κάτω απ' τα κρεβάτια μας μια χούφτα μεγάλες σοκολάτες, τυλιγμένες σε μπλε και πράσινο χαρτί». Τα αδέρφια της, που δεν διαθέτουν καμιά κληρονομικά μεταβιβασμένη ερμηνευτική ικανότητα για όνειρα, αποφαίνονται όπως ακριβώς οι συγγραφείς μας: «Αυτό το όνειρο είναι χαζομάρα». Το κορίτσι υπερασπίσθηκε τουλάχιστον ένα μέρος των ονείρων, και έχει σημασία για τη θεωρία των νευρώσεων να μάθουμε ποιο: είναι χαζομάρα ότι ο Εμίλ είναι οριστικά μαζί μας, αλλά δεν είναι χαζομάρα αυτό με τις σοκολάτες. Κι ακριβώς το τελευταίο μου ήταν ασαφές. Η μαμά τους μου εξήγησε σχετικά. Στον δρόμο από τον σταθμό προς το σπίτι τα παιδιά σταμάτησαν μπροστά στον αυτόματο πωλητή και ζήτησαν παρόμοιες σοκολάτες, συσκευασμένες σε γυαλιστερό χαρτί, που σύμφωνα με την εμπειρία τους

πουλά ο αυτόματος πωλητής. Η μαμά υποστήριξε εύλογα ότι εκείνη η ημέρα είχε φέρει αρκετές εκπληρώσεις επιθυμιών και άφησε τούτη την επιθυμία για το όνειρο. Η μικρή σκηνή μου είχε ξεφύγει. Εύκολα κατάλαβα ποιο μέρος του ονείρου είχε αποκλείσει η κόρη μου. Είχα ο ίδιος ακούσει τον ευγενικό φιλοξενούμενο να καλεί τα προπορευόμενα παιδιά να περιμένουν τον μπαμπά ή τη μαμά που καθυστερούσαν. Απ' αυτήν την πρόσκαιρη ένταση το όνειρο της μικρής έπλασε μια μόνιμη υιοθεσία. Η τρυφερότητα του κοριτσιού δεν γνώριζε ακόμη άλλες μορφές συνύπαρξης πέρα απ' όσες αναπαράγουν τις αδελφικές σχέσεις και παρουσιάστηκαν στο όνειρο. Το γιατί οι σοκολάτες ρίχτηκαν κάτω απ' τα κρεβάτια δεν μπορεί, φυσικά, να εξιχνιαστεί χωρίς να ανακρίνουμε το παιδί.

Από φιλική πηγή έμαθα για ένα όνειρο παρόμοιο με αυτό του γιου μου. Αφορά σε ένα οκτάχρονο κορίτσι. Ο πατέρας έκανε, μαζί με πολλά παιδιά, έναν περίπατο στο Ντόρνμπαχ με την πρόθεση να επισκεφθούν το καταφύγιο Ρόρε, αλλά επέστρεψαν, διότι ήταν πολύ αργά, αφού τους υποσχέθηκε ότι μιαν άλλη φορά θα τα αποζημιώσει. Στον γυρισμό πέρασαν μπροστά από την πινακίδα που δείχνει τον δρόμο προς το Αμώ. Τα παιδιά ζητούσαν τώρα να τα πάει στο Αμώ, αλλά για τον ίδιο λόγο ο πατέρας αρκέστηκε ξανά να τους δώσει την υπόσχεση ότι θα τα συνοδεύσει άλλη ημέρα. Την επομένη το οκτάχρονο κορίτσι πλησίασε με ικανοποίηση τον πατέρα του: «Μπαμπά, τη νύχτα ονειρεύτηκα ότι πήγαμε μαζί στο καταφύγιο και στο Αμώ». Μέσα στην ανυπομονησία της είχε προτρέξει επομένως να εκπληρώσει την υπόσχεση που τους είχε δώσει ο μπαμπάς.

Εξίσου ειλικρινές είναι ένα άλλο όνειρο, το οποίο ενέπνευσε στην, τριών ετών και τριών μηνών τότε, κορούλα μου το όμορφο τοπίο του Αουοζέε. Η μικρή είχε κάνει για πρώτη φορά διαδρομή στη λίμνη και της φάνηκε πολύ σύντομη. Στο σημείο αποβίβασης δεν ήθελε να εγκαταλείψει το πλοίο και έκλαιγε γοερά. Την επόμενη ημέρα έλεγε: «Τη νύχτα έκανα βόλτες με το πλοίο στη λίμνη». Ας ελπίσουμε ότι η διάρκεια της ονειρικής διαδρομής να την ικανοποίησε περισσότερο,

Ο μεγαλύτερος, οκτάχρονος τότε, γιος μου ονειρεύεται ήδη ότι πραγματώνει τις φαντασιώσεις του. Έτρεχε, λέει, μαζί με τον Αχιλλέα στο ίδιο άρμα, και ννίοςχος ήταν ο Διομήδης. Την προηγούμενη, φυσικά, τον είχαν συνεπάροι οι ελληνικοί μύθοι, που είχαν δοθεί ως δώρο στη μεγαλύτερη αδελφή του.

Αν συμφωνήσει κανείς μαζί μου ότι η ομιλία των παιδιών κατά τη διάρκεια του ύπνου ανήκει επίσης στον κύκλο του ονείρου, μπορώ στη συνέχεια να ανακοινώσω ένα από τα πρόσφατα όνειρα της συλλογής μου. Η μικρότερη κόρη μου, δέκα εννέα μηνών τότε, είχε κάνει εμετό ένα πρωί και ως εκ τούτου την αφήσαμε νηστική όλη μέρα. Την επόμενη νύχτα ακούστηκε να φωνάζει ταραγμένη: «Άννα Φ.ούνι, φ.άουλες, φ.άουλες του βουνού, ομελέτα, χυλός!». Τότε χρησιμοποιούσε το όνομά της, για να εκφράσει την ιδιοποίηση ενός πράγματος –ο εν λόγω κατάλογος εδεσμάτων περιείχε μάλλον όλα όσα λαχταρούσε να φάει· το γεγονός ότι οι φράουλες εμφανίζονται σε δύο ποικιλίες ήταν διαμαρτυρία κατά της υγεινιστικής αστυνομίας του σπιτιού και είχε την αιτία

του στο δευτερεύον περιστατικό, που μάλλον το είχε αντιληφθεί, ότι η νταντά είχε αποδώσει την αδιαθεσία της στις πολλές φράουλες που είχε φάει· πήρε λοιπόν τη ρεβάνς στο όνειρο για τούτη τη δυσμενή γνωμάτευση.²

Όταν μακαρίζουμε την παιδική ηλικία διότι δεν γνωρίζει ακόμη τη σεξουαλική επιθυμία, ας μην ξεχνάμε πόσο πλούσια πηγή απογοητεύσεων, στερήσεων και άρα ονειρικών διεγέρσεων μπορεί να είναι για τα παιδιά η άλλη μεγάλη ζωτική ενόρμηση.³ Να ένα ακόμη σχετικό παράδειγμα. Ο είκοσι δύο μηνών ανιψιός μου ανέλαβε στα γενεθλιά μου να μου ευχηθεί και να μου προσφέρει ως δώρο ένα καλαθάκι με κεράσια, που εκείνη την εποχή θεωρούνται πρώιμα. Ήταν μάλλον κάτι δύσκολο γι' αυτόν, αφού επαναλάμβανε ακατάπαυστα: «Έχει κε(ρ)άσια μέσα», ενώ δεν έλεγε να αφήσει το καλάθι απ' τα χέρια του. Κατάφερε όμως να αποζημωθεί. Μέχρι τότε έλεγε κάθε πρωί στη μητέρα του ότι είδε στον ύπνο του τον «άσπρο φαντάρο», έναν αξιωματικό της φρουράς με παλιτό, που κάποτε είχε θαυμάσει στον δρόμο. Την επομένη, μετά την προσφορά του για τα γενεθλιά μου, ξυπνά χαρούμενος και ανακοινώνει κάτι που μόνο ονειρική προέλευση μπορεί να έχει: «Ο Χέ(ρ)μαν έφαγε όλα τα κεράσια».⁴

2. Την ίδια λειτουργία με αυτή στην περίπτωση της μικρότερης εγγονής επιτελεί λίγο μετά το όνειρο της γιαγιάς, που η ηλικία της, αν προστεθούν και οι μήνες της μικρής, φτάνει τα 70. Αναγκασμένη να μείνει χωρίς τροφή για μια ολόκληρη ημέρα λόγω της ενοχλητικής νεφροπρωσίαις, ονειρεύεται στη συνέχεια, προφανώς τη μακάρια εποχή της νιότης της όταν ήταν καλεσμένη και για τα δύο κύρια γεύματα και ότι κάθε φορά της σέρβιραν τα πιο λαχταριστά εδέσματα.

3. [Προσθήκη 1911] Η συστηματική ενασχόληση με την ψυχική ζωή των παιδιών μάς διδάσκει, ασφαλώς, ότι οι σεξουαλικές ενορμήσεις σε παιδική μορφή παίζουν σημαντικό ρόλο, παραγνωρισμένο ωστόσο επί μακρόν, στον ψυχισμό του παιδιού. Έτσι, μπορούμε να αμφιβάλουμε κάπως για την ευτυχία των παιδικών χρόνων όπως πλάθεται μετέπειτα από τους ενήλικες. (Πρβλ. το έργο μου *Τρεις μελέτες για τη σεξουαλική θεωρία* [Drei Abhandlungen über die Sexualtheorie, 1905d] [ελλην. έκδοση: *Τρεις μελέτες για τη σεξουαλική θεωρία*, Πιθέτρον, 2014].

4. [Προσθήκη 1911] Πρέπει να σημειωθεί ότι τα μικρά παιδιά δεν θα αργήσουν να έχουν περισσότερο περίπλοκα και λιγότερο διαφανή όνειρα και ότι, αφετέρου, και οι ενήλικες σε ορισμένες περιπτώσεις βλέπουν συχνά με εξίσου απλό παιδιάστικο χαρακτήρα. Στην εργασία μου *Ανάλυση της φοβίας ενός πεντάχρονου αγοριού* [Analyse der Phobie eines fünfjährigen Knaben, 1909b], καθώς και στο άρθρο του Jung (1909), μπορεί να δει κανείς τον πλούτο του απροσδόκητου υλικού που υπάρχει στα όνειρα των παιδιών μέχρι τεσσάρων ή πέντε χρόνων. [Προσθήκη 1914] Για ψυχαναλυτικές ερμηνείες παιδικών ονείρων, βλ. επίσης του Hug-Hellmuth (1911 και 1913), Putnam (1912), van Raalte (1912), Spielrein (1913) και Tausk (1913). v. Hug-Hellmuth (1911 και 1913), Putnam (1912), van Raalte (1912), Doglia και Bianchieri (1910-11) και για κάποια άλλα, βλ. Bianchieri (1912), Busemann (1909 και 1910), Doglia και Bianchieri (1910-11) και ιδίως Wiggam (1909), ο οποίος επισημαίνει την εκπλήρωση επιθυμίας σ' αυτά. [Προσθήκη 1911] Άλλωστε τα όνειρα με παιδικό περιεχόμενο φαίνεται ότι επανέρχονται με ιδιαίτερη συχνότητα στους ενήλικες, όταν αυτοί βρεθούν σε ασυνήθιστες συνθήκες ζωής. Έτσι, ο Otto Nordenskjöld αφηγείται στο βιβλίο του *Antarctic* (1904) για τα μέλη της εκστρατείας που ξεχειμώνιασαν μαζί του (τόμ. I, 336 κ.ε.): «Ο προσανατολισμός των ενδόμυχων σκέψεών μας εκφραζόταν στα όνειρά μας, που ήταν τόσο ζωντανά και συχνά όσο ποτέ. Ακόμη κι εκείνοι οι σύντροφοί μας που σπάνια ονειρεύονταν είχαν να διηγηθούν μεγάλες ιστορίες τα πρωινά, όταν ανταλλάσσαμε τις τελευταίες εμπειρίες μας από εκείνο τον κόσμο της φαντασίας. Όλα τα όνειρα περιστρέφονταν γύρω από τον εξωτερικό κόσμο, που τώρα βρισκόταν τόσο μακριά μας, παρότι συχνά ήταν προσαρμοσμένα στις τωρινές μας συνθήκες. Ένας από τους συντρόφους μου είχε ένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικό όνειρο, κατά το οποίο βρισκόταν πάλι στη σχολική τάξη, όπου εί-

Δεν ξέρω τι ονειρεύονται τα ζώα. Μια παροιμία, που τη χρωστώ σε κάποιον από τους ακροατές μου, ισχυρίζεται ότι το ξέρει, εφόσον ρωτά: *Τι ονειρεύεται η χήνα;* Και απαντά: *Καλαμπόκι.*⁵ Οι δύο τούτες φράσεις συμπυκνώνουν όλη τη θεωρία ότι το όνειρο είναι εκπλήρωση επιθυμίας.⁶

Τώρα βλέπουμε ότι θα φτάναμε από τον συντομότερο δρόμο στη θεωρία μας για το κρυμμένο νόημα του ονείρου, αν ακολουθούσαμε απλώς τη χρήση της γλώσσας. Η γνωμική σοφία απαξιώνει, ομολογουμένως, μερικές φορές το όνειρο –σαν να θέλει να δώσει δίκιο στην επιστήμη λέγοντας: Τα όνειρα είναι σαπουνόφουσκες [Traume sind Schäume]–, αλλά στην καθομιλουμένη το όνειρο ευνοεί προπάντων την εκπλήρωση επιθυμίας. «Δεν το είχα φανταστεί ούτε στα πιο τρελά μου όνειρα», φωνάζει ενθουσιασμένος όποιος βλέπει τα γεγονότα να ξεπερνούν τις προσδοκίες του.

Χε ως εργασία να αφαιρέσει το δέρμα φώκιας ειδικά φτιαγμένο σε μικρογραφία για διδακτικούς σκοπούς. Εξάλλου, τα περισσότερα όνειρά μας περιστρέφονταν γύρω από το ποιό και το φαί. Ένας από εμάς, που τη νύχτα διακρινόταν ως συνδαυτιμόνας σε μεγάλα μεσημερινά γεύματα, με χαρά διηγείτο το πώς ότι 'απόλαυσε ένα γεύμα τριών πιάτων'. Ένας άλλος είδε στον ύπνο του καπνό, βουναί ολάκερα από καπνό. Άλλοι πάλι ονειρεύτηκαν το πλοίο που περνούσε πλησίον στα ανοιχτά. Ένα ακόμη όνειρο αξίζει να μνημονευτεί: Ο ταχυδρόμος μοιράζει τα γράμματα και χρονοτριβεί εξηγώντας ότι καθυστερεί τόσο πολύ να τα φέρει, επειδή τα μπέρδεψε στην παράδοση και ταλαιπωρήθηκε πολύ να τα ξαναμαζέψει. Φυσικά, στον ύπνο ασχολούμασταν και με πιο αλλόκοτα πράγματα, αλλά η έλλειψη φαντασίας σχεδόν σε όλα τα όνειρα, δικά μου και των άλλων, ήταν οφθαλμοφανής. Θα είχε μεγάλο ψυχολογικό ενδιαφέρον να καταγράψουμε όλα τούτα τα όνειρα. Όμως εύκολα καταλαβαίνει κανείς πόσο περιζήτητος ήταν ο ύπνος, αφού μπορούσε να μας προσφέρει ό,τι καθένας μας ποθούσε διακαώς.» [Προσθήκη 1914] Παραθέτει επίσης το εξής απόσπασμα από τον Du Prel (1885, 231): «Ο Mungo Park, σχεδόν πεθαμένος από τη δίψα σε ταξίδι του στην Αφρική, ονειρευόταν αδιάκοπα κοιλάδες με άφθονα νερά και ποταμιές της πατρίδας του. Έτσι, ο βασανισμένος από πείνα Trenck στο Μαγδεβούργο έβλεπε να τον περιβάλλουν πλουσιοπάροχα γεύματα και ο George Back, μέλος της πρώτης αποστολής του Franklin, που λίγο έλειπε να λιποθυνήσει από τις τρομερές στερήσεις, ονειρευόταν διαρκώς και παρόμοια, δηλαδή πλοίσια φαγητών».

5. [Προσθήκη 1911] Μια ουγγρική παροιμία, που παραθέτει ο Ferenczi, υποστηρίζει πληρέστερα ότι «το γουρούνι ονειρεύεται βελανίδια, η χήνα, καλαμπόκι». [Προσθήκη 1914] Μια εβραϊκή παροιμία λέει: «Τι ονειρεύεται η όρνιθα; -Κεχρί». Bernstein & Segel, 1908, 116.

6. [Προσθήκη 1914] Δεν προτίθεμαι να ισχυρισθώ ότι κανένας συγγραφέας πριν από εμένα δεν είχε σκεφτεί να θεωρήσει ότι το όνειρο προέρχεται από μια επιθυμία (πρβλ. τις πρώτες προτάσεις του επόμενου μέρους). Όποιος δίνει αξία σε παρόμοιες μνείες, θα μπορούσε να μνημονεύσει ήδη τον αρχαίο γαλάτη Ηρόφιλο, που έζησε επί Πτολεμαίου Α' και που, κατά τον BüchSENSCHÜTZ (1868, 33), χωρίς τα όνειρα σε τρία είδη: τα θεόσταλα, τα φυσικά, που δημιουργούνται καθώς η ψυχή πλάθει μια εικόνα όσων του ευχαριστούν και όσων πρόκειται να συμβούν, και τα μεικτά, τα οποία δημιουργούνται από μόνοι τους αναδύμενα από εικόνες στις οποίες βλέπουμε ό,τι επιθυμούμε. Στη συλλογή παραδειγμάτων του Schermer (1861, 239). Λέει ο Schermer: «Η φαντασία εκπλήρωσε την εν εγρηγόρσει επιθυμία της ονειρευόμενης και την εκπλήρωσε αμέσως, διότι η επιθυμία ήταν ζωηρή μέσα της». Αυτό το όνειρο ανάκει, σύμφωνα με τον Schermer, στα «όνειρα ψυχικής διάθεσης»: παραπλήσια είναι τα όνειρα «ερωτικού πόθου ανδρών και γυναικών» και «δυσθυμίας». Όπως βλέπουμε, δεν μπορεί να υποστηρίξει κανείς ότι ο Schermer ανήκει στην επιθυμία ως πρόκληση του ονείρου μια σημασία διαφορετική από εκείνη που απέδιδε σε οποιδήποτε άλλη ψυχική κατάσταση της εν εγρηγόρσει ζωής, πολλώ μάλλον ότι συσχέτιζε την ουσία του ονείρου με την επιθυμία.